

IZING MÁTÉ

HIÁNYPÓTLÓ, ÚJSZERŰ MONOGRÁFIA A KÁRPÁT-MEDENCÉRŐL

Molnár József – Papp Géza (szerk.): *A Kárpát-medence földrajza – természet, gazdaság, társadalom, néprajz*. Termini Egyesület – II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola: Budapest–Beregszász, 2022. 505 oldal¹

„Kérdezzük csak végig Európa népeit szomszédaikról – majd mindenki keleti szomszédját barbárnak, vagy legalábbis nem magával egyenértékű európainak tartja.”² Teleki Pál szavai ismerősen csengenek egy kelet-közép-európai, hovatovább, egy Kárpát-medencei fülnek is. A Kárpát-medence sok különböző népcsoport, nyelv, vallás és államhatalom otthona, így az olyan monográfiák szerepe, amelyek időről időre számot adnak e régió természeti, társadalmi és gazdasági képéről, mindig kiemelkedően fontos és aktuális.

A Molnár József és Papp Géza szerkesztette kötet a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola kiadványa, a szerzők, szerkesztők között szép számmal találunk kárpátaljai magyar kutatókat, főiskolai és egyetemi oktatókat. A kötet ettől függetlenül természetesen arányos mértékben és mélységben vizsgálja a Kárpát-medence minden területét, térben és időben egyaránt. A szerkesztőpáros mellett huszonkilenc szerző munkáját olvashatjuk, akik különböző hazai egyetemek és kutatóközpontok munkatársai. A szerzők célja, hogy a földrajzi területet korábban már vizsgáló monográfiákhoz³ hasonló, ám – 2022-es e-kiadvány lévén – frissebb adatbázisokat alkalmazzanak, segítve ezzel a főként egyetemi tanulmányaikat folytató célközönséget. Egyetemi jegyzet lévén az egyes szakkifejezésekhez a szerzők lábjegyzetben adtak rövid megfogalmazást. Olykor ezek a jegyzetek a hallgatói és oktatói célközönséget tekintve túlságosan is alaposak, hiszen középiskolai szinten is evidensnek tekinthető fogalmakhoz adnak magyarázatokat, ugyanakkor – ismeretterjesztő munka lévén – érthető a szerzők részéről a szándék. A szerzők a mű elején rögzítik, hogy

1 Letöltés helye: <https://kmf.uz.ua/hu/kiadvanyaink/a-karpat-medence-foldrajza-termeszet-tarsadalom-gazdasag-neprajz-monografia/>; letöltés ideje: 2023. 07. 21.

2 Ablonczy Balázs: *Teleki Pál*. Osiris Kiadó: Budapest, 2005. 97.

3 Dövényi Zoltán (főszerk.): *A Kárpát-medence földrajza*. Akadémiai Kiadó: Budapest, 2012.

az Akadémiai Kiadó által megjelent könyvhöz képest e munka kevésbé alapos és mély, tartalmi és szakmai nyelvezetét tekintve a témában kevésbé jártas olvasók számára is érthető, élvezhető.

A könyv tehát az egyes szakterületek átfogó ismertetésére épül, megfelelő számú hazai és nemzetközi szakirodalom bevonásával. A Kárpát-medence természeti, társadalmi és gazdasági viszonyait ismerők számára a munka kiváló kiindulási alap. A fejezetek végén található bibliográfia jól válogatott, nemrégiben megjelent primer és szekunder forrásokra épít, amely azok számára, akik szeretnének belemélyedni valamely témába, további iránymutatást jelenthet. Kiemelendő a számos, kiválóan megszerkesztett színes térkép, amely részletgazdagságával, jelmagyarázataival önmagában is rengeteg hasznosítható adatot tartalmaz. Emellett számos, igen jól megkomponált fénykép is gazdagítja a könyvet, főként a Kárpát-medence geomorfológiai felszínformáit bemutatva. A legtöbb kartográfiai munka e könyvbe készült, viszonylag kevés az átvett térkép, amelyek jobbára a 2018-ban megjelent *Magyarország Nemzeti Atlaszából* származnak.

A jól strukturált kötet három nagy fejezetre (*Természeti viszonyok; Népeség és települések; A Kárpát-medence gazdasága*) arányos mértékben tagolt.

A *Természeti viszonyok* c. fejezet alatt olvashatunk a Kárpát-medence egészének és egyes részeinek geológiájáról és természetföldrajzi viszonyairól. A földtani ismereteket követően a természeti erőforrások, a domborzat és a vízrajz is bemutatásra kerül. A monográfia nem tört lándzsát a Kárpát-medencei tájhierarchia, lehatárolás konfliktusa fölött, a rendszertant azonban kiválóan bemutatja a könyv. A földrajztanításban – köz- és felsőoktatási szinten is – komoly kihívást okoz a tanároknak, oktatóknak a nevezéktan következetes használata.⁴ A monográfia segítségükre lehet, hiszen következetesen egyfajta módszert alkalmaz a nagytájak leírásakor. Különösen az 1.9.2.1. fejezet átláthatóan, térképek és táblázatok segítségével teszi egyértelművé a magyar tájrendszert az olvasó számára. Az országhatárok – ahogy a szerzők fogalmazzák – „légiesítésével” lehetőség adódott a tájak valóban természetföldrajzi adottságuk alapján történő lehatárolására, hiszen az államhatárok nem szabhatnak ennek gátat. Külön kiemelendő, hogy a szerzők szót adtak annak, milyen összevonásokat kellett végezniük az egyes kis- és középtájak bemutatásakor. Szintén előremutató, hogy a monográfiában elemezték a klímaváltozás jelenlegi és jövőbeni, modellezhető hatását, kiemelve a medencejelleg szerepét.

A *Népeség és települések* c. fejezetben az előzőkhez hasonló következetességet, logikus felépítést láthatunk. A demográfiai adottságok mellett a településhierarchiát is ismertetik

4 Makádi Mariann: Más tájak más szemlélettel? – Javaslatok a hazai tájak tanításának szemléleti és nevezéktani problémái kapcsán. *Geometodika*, 2020. 4 (1). 35–48. Letöltés helye: <https://geometodika.hu/>; letöltés ideje: 2023. 05. 08.

a szerzők. Az egyes demográfiai mutatóknál a szerzők a teljes Kárpát-medencére allokált megállapításokat tesznek, összefésülve ezzel több állam statisztikai adatbázisait, demográfiai alapvetéseit. A könyvben vázlatpontokba szedve bemutatják – Beluszky Pál munkásságára alapozva – az egyes Kárpát-medencei településtípusokat, kitérve többek között arra is, hogy melyik településtípusban a lakosság mekkora része él a Kárpát-medence különböző régióiban. A szerzők kitérnek a falvak városiasodására, illetve a falvak elsorvadásának trendjeire és okaira: például, hogy a munkahelyek hiánya jelentős elvándorlást okoz. A szerzők következtetése alapján az elnéptelenedésnek hosszú távon a jövedelemszerzés helyi lehetőségeinek a megteremtése, fejlesztése lehet a gátja, amely a hatékony mezőgazdaságra, turizmusra, illetve az egyre nagyobb mértékben jelen lévő távmunkára építhet.

A Kárpát-medence gazdasága c. fejezetben rövid, de jól tagolt gazdaságtörténeti áttekintés után a gazdasági fejlődés általános tendenciái kerültek bemutatásra: igen részletgazdag, minden régióra kiterjedő gazdaságföldrajzi elemzést láthatunk. A szerzők a dualizmus kora után a Monarchia felbomlását, az I. világháború lezárását, a II. világháborút követő időszakot, majd a rendszerváltást tekintik fontos gazdasági mérőföldköveknek. Az egyes régiókról külön-külön alfejezetekben, de hasonló módszertannal és mélységben olvashatunk, az egyes gazdasági szektorokat górcső alá véve. A demográfiai változókat bemutató fejezethez képest tehát egy részletesebb könyvrészlet olvasható, amely kevésbé a szintézisre, sokkal inkább az egyes régiók külön-külön történő elemzésére fókuszál, természetesen friss adatokkal alátámasztva.

A Kárpát-medence néprajzi sajátosságai c. fejezet kiváló keretet ad a monográfiának. A természeti viszonyok, gazdasági és társadalomföldrajzi adottságok szimbiózisaként, hosszú évszázadok alatt alakult ki a Kárpát-medence néprajza. A nemzetek, nemzetiségek, etnikumok generális ismertetését az egyes kultúrtájak rövid bemutatása követi. A természetföldrajzi tájrendszerhez hasonlóan itt is magas színvonalú tájrendszer-alkalmazással találkozunk.

A szerzők célja egy olyan monográfia megalkotása volt, amely a köz- és felsőfokú tanulmányokat folytató diákoknak nyújthat támpontot. A műnek nem volt deklarált célja a tíz évvel korábbi, azonos címmel megjelent, fentebb már hivatkozott monográfia szintjére lépni. Ugyanakkor összességében elmondható, hogy megközelítésében, módszertanában, kartográfiai munkájában, képeiben olyan megközelítést nyújt, amely meglátásom szerint legalább oly értékekkel bír, mint az Akadémiai Kiadó gondozásában megjelent monográfia. A könyv komoly hátránya azonban, hogy idáig kizárólag online formában jelent meg. Bízom benne, hogy mihamarabb a könyvespolcokra kerülhet a kiadvány, amely méltán lehet számtalan szakdolgozat, diploma- vagy kutatómunka alapja.